

Kur'ân'da Rüşvet Yasağı: Müfessir Yorumları Işığında Bir İnceleme

Servet Demirbaş

0000-0001-6415-2140

servetdemirbas@aybu.edu.tr

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye
ror.org/05ryem72

Öz

Kur'ân-ı Kerîm'de ahkâma dair bazı konular sarîh lafızlarla ifade edilirken, bir kısmı mücmel ifadelerle yer almıştır. Kur'ân'da mücmel ifadelerle yasaklanan fiillerden biri de rüşvettir. Rüşvet kavramı, Kur'ân'da bâtil ve suht gibi daha kapsayıcı genel kavramların anlam alanına giren yasaklar içerisinde incelenmiştir. Rüşvet, İslâm hukuku başta olmak üzere çeşitli ilmî disiplinlerde incelenmiştir. Bu çalışmalar ağırlıklı olarak rüşvetin hukûkî boyutları, cezâ müeyyideleri ve sosyal yansımaları üzerinde yoğunlaşmıştır. Bunlar içinde rüşvet yasağını tefsir ilmi ve müfessir yorumları perspektifinden ele alan bir çalışmaya ulaşılammıştır. Konuyu Kur'ân âyetleri ve tefsir ilmi açısından değerlendiren bir çalışmanın yapılması alana katkı sunacaktır. Bu çalışma, toplumu ve kamu düzenini temelinden sarsan, adaletin bozulmasına ve meşrû olmayan yollardan mal ve menfaat elde edilmesine neden olan rüşvetin şer'î hükmünü tespitinde temel kaynak olan Kur'ân'ı ve tefsir külliyatını merkeze alarak incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda, dirâyet, rivâyet ve ahkâm yönleriyle öne çıkan bazı klasik ve çağdaş dönem tefsirleri incelenerek müfessirlerinin konuyla ilgili yorum ve görüşleri değerlendirilmiştir. Araştırmanın temel hedefi, rüşvetin haramlığına delalet eden âyetlerde müfessirlerin ulaştıkları yorumları ve neticeleri bir araya getirerek tefsir ilmine katkı sağlamaktır. İnceleme sonucunda, müfessirlerin Kur'ân'da rüşvetin haramlığına dair hususları özellikle el-Bakara 2/188 ve el-Mâide 5/42. âyetlerin tefsirinde ele aldıkları tespit edilmiştir. Bu konuda müfessirlerin yorumlarının büyük ölçüde benzerlik gösterdiği ve birçoğunun önceki yorumların tekrarı niteliğinde olduğu gözlemlenmiştir. İlk dönem müfessirleri el-Bakara 2/188. âyette yer alan "İnsanların meşru mallarından bir kısmını bilerek haram yollardan elde etmek için onları yetkililere aktarmayın" ifadesini doğrudan rüşvetle ilişkilendirmezken, bu ifadenin rüşvet bağlamında yorumlanması daha sonraki dönem müfessirlerinden itibaren belirgin hâle gelmiştir. Ayrıca el-Mâide 5/42. âyette geçen suht kavramının, çoğu müfessir tarafından "hükümde rüşvet" anlamıyla tefsir edildiği görülmüştür. Ahkâm tefsirlerinde, rüşvetin kapsamı genişletilerek rüşvet ve hediye arasında bir ilişki kurulmuş; devlet yöneticilerine verilen hediyelerin rüşvet hükmünde değerlendirilmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur. Müfessirlerin yorum ve değerlendirmelerinden elde edilen sonuçlara göre, el-Bakara 2/188 ve el-Mâide 5/42. âyetler, rüşvetin haram olduğuna dair en kuvvetli şer'î deliller arasında yer almaktadır. Bu

çalışma, Kur'an'aki mücmel hükümlerden biri olan rüşvet yasağının tefsir külliyatındaki yerini ve müfessirlerce nasıl yorumlandığını ortaya koyarak alana katkı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Tefsir; Kur'an-ı Kerim; Rüşvet; Delil; Haram; Yorum

Öne Çıkanlar

- Müfessirler, Kur'an-ı Kerim'de rüşvetin haramlığına dair hususları özellikle el-Bakara 2/188 ve el-Mâide 5/42 âyetlerinin tefsirinde ele almışlardır. Bu âyetler bağlamında yapılan yorumlar büyük ölçüde benzerlik göstermektedir.
- el-Bakara 2/188. âyette yer alan "İnsanların mallarından bir kısmını bilerek haram yollardan elde etmek için onları yetkililere aktarmayın" ifadesini ilk dönemlerde doğrudan rüşvetle ilişkilendirmeyen, bu ifadenin rüşvet bağlamında yorumlanması orta dönem müfessirlerinden itibaren belirgin hâle gelmiştir.
- el-Mâide 5/42. âyette yer alan suht kavramı, müfessirlerin çoğunluğu tarafından öncelikle "hükümde rüşvet" anlamıyla tefsir edilmiştir.
- Ahkâm tefsirlerinde, rüşvetin kapsamı genişletilerek rüşvet ve hediye arasında bir ilişki kurulmuş; devlet yöneticilerine verilen hediyelerin rüşvet hükmünde değerlendirilmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Atıf Bilgisi

Demirbaş, Servet. "Kur'an'da Rüşvet Yasağı: Müfessir Yorumları Işığında Bir İnceleme". *Tetkik* 9 (Mart 2026), 9-33. <https://doi.org/10.55709/tetkik.1647497>

Makale Bilgileri

<i>Geliş Tarihi</i>	26 Şubat 2025
<i>Kabul Tarihi</i>	26 Aralık 2025
<i>Yayın Tarihi</i>	31 Mart 2026
<i>Hakem Sayısı</i>	İki İç Hakem - İki Dış Hakem
<i>Değerlendirme</i>	Çift Taraflı Kör Hakemlik
<i>Benzerlik Taraması</i>	Yapıldı - intihal.net
<i>Çıkar Çatışması</i>	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
<i>Finansman</i>	Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.
<i>Etik Bildirim</i>	tetkik@okuokut.org
<i>S. Kalkınma Amaçları</i>	-
<i>Lisans</i>	CC BY-NC 4.0

The Prohibition of Bribery in the Qur'ān: An Examination in Light of Exegetes' Interpretations

Servet Demirbaş

0000-0001-6415-2140

servetdemirbas@aybu.edu.tr

Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Theology, Department of Tafsir, Ankara, Türkiye

ror.org/05ryem72

Abstract

In the Qur'ān, certain legal rulings are presented through detailed and explicit expressions, while others are conveyed in concise and indeterminate terms. It is evident that prohibition of bribery is encompassed within the implicit wording of the act. Despite the absence of an explicit mention of rishwa (bribery) does not appear explicitly in the Qur'ān, the concept is examined within the scope of broader prohibitive terms such as batil (falsehood) end suht. The issue of bribery has the subject of extensive research in various scholarly disciplines, particularly Islamic law, where the focus has been on its legal dimensions, the penalties applicable to those who commit this offence, and its social repercussions. However, no comprehensive study has been identified that examines the prohibition of bribery specifically from the perspective of Qur'ānic exegesis and the interpretations of exegetes. Conducting such a study is therefore expected to fill a gap in the existing literature by addressing the issue through the lens of the Qur'ān and tafsir. As with many other subjects, the primary source consulted to ascertain the Sharī'a ruling on bribery is the Qur'ān and the exegetical works that elucidate its meanings. This study examines the Qur'ānic verses that indicate the prohibition of bribery—an act that undermines public order, disrupts justice, and erodes social trust by enabling the acquisition of wealth and benefit through illegitimate means. Employing the document analysis method, the study analyzes selected classical and contemporary exegesis works distinguished by their dirāyah, riwāyah, and legal (aḥkām) orientations, and evaluates the views and interpretations of their authors regarding bribery. The present study aims to contribute to the field of exegesis by compiling and assessing the conclusions reached by various exegetes, in view of the fact that no previous research has systematically examined the relevant Qur'ānic verses collectively. The findings indicate that early exegetes did not directly associate the phrase in al-Baqara 2:188. with bribery. The interpretation of this phrase in connection with bribery appears to have emerged more distinctly from the middle exegetical period onward. In the context of aḥkām exegesis, the scope of bribery has been expanded to encompass the notion of gifts, thereby establishing a nexus between the two concepts. The emphasis has been placed on the imperative of categorising gifts bestowed upon state officials as bribes. Furthermore, the term suht in al-Mā'idā 5:42 is generally interpreted by exegetes as referring to “bribes taken in judicial rulings.” Ultimately, it has been observed that exegetes, drawing upon the occasions of revelation (asbāb al-nuzūl) and the explanatory statements of the Prophet—considered clarifications of concise Qur'ānic expressions—ground the prohibition of bribery in these verses. It is evident that according to the conclusions drawn from the interpretations and evaluations of exegetes, verses al-Baqara

2:188 and al-Mā'ida 5:42 are among the strongest religious arguments against bribery. This study makes a significant contribution to the field by revealing the place of the prohibition of bribery, one of the concise rulings in the Qur'ān, in the exegetical corpus and how it has been interpreted by exegetes.

Keywords

Tafsir (Exegesis); Qur'ān; Bribery; Evidence; Prohibition; Interpretation

Highlights

- Tafsir (Exegetes) have chiefly addressed the Qur'ānic prohibition of bribery in their commentaries on al-Baqara 2:188 and al-Mā'ida 5:42. The interpretations proffered in connection with these verses evince a high degree of similarity.
- Early exegetes did not establish an immediate correlation between the phrase in al-Baqara 2:188 with bribery. However, the interpretation of this expression within the context of bribery becomes more prominent beginning with the exegetes of the middle period.
- The term *suḥt* as found in al-Mā'ida 5:42 is interpreted by the majority of exegetes primarily as “bribery in judicial rulings.”
- In the context of legal (*aḥkām*) exegesis, the scope of bribery is expanded, thereby establishing a conceptual link between bribery and gift. In this context, the necessity of evaluating gifts given to state officials as a form of bribery is emphasized.

Citation

Demirbaş, Servet. “The Prohibition of Bribery in the Qur'ān: An Examination in Light of Exegetes' Interpretations”. *Tetkik* 9 (March 2026), 9-33.

<https://doi.org/10.55709/tetkik.1647497>

Article Information

<i>Date of submission</i>	26 February 2025
<i>Date of acceptance</i>	26 December 2025
<i>Date of publication</i>	31 March 2026
<i>Reviewers</i>	Two Internal - Two External
<i>Review</i>	Double-blind
<i>Plagiarism checks</i>	Yes - intihal.net
<i>Conflicts of Interest</i>	The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest
<i>Grant Support</i>	No funds, grants, or other support was received.
<i>Complaints</i>	tetkik@okuokut.org
<i>S. Development Goals</i>	-
<i>License</i>	CC BY-NC 4.0

Giriş

Hayatta İslâm dini can, mal, din, akıl ve nesle zarar veren her türlü fiil ve davranışı yasaklayarak bunları koruma altına almıştır. Toplum ve kamu düzenini bozacak, adaletin gerçekleşmesini engelleyecek ve haksız kazanca sebep olacak her şeyi haram ve yasak saymıştır. Allah Teâlâ, Kur'ân-ı Kerim'de helal ve meşrû olan çalışma ve kazanç yollarını tanımladığı gibi li-zâtihî ya da li-gayrihi sebeplerle haram ve gayri meşrû olan kazanç yollarını da yasaklamıştır. Bu yollardan biri de rüşvettir. Rüşvet, hırsızlık ve gasp gibi bizzat kendisinde bulunan, zatından ayrılması mümkün olmayan çirkinlikten dolayı şer'an li-zatihi kubh kısmına dahildir.¹ Maddi çıkar ya da menfaat karşılığı yetki ve görevi kötüye kullanmak anlamındaki rüşvet, toplumda aldatma, güvensizlik, hile, önü alınmaz ihtirasların yayılması ve kamu otoritesinin zayıflamasına neden olmaktadır. Gücü ve maddî imkânları elinde bulunduranların hakları olmayan imkânları elde etmek için tevessül ettikleri rüşvet, toplumun huzurunu bozduğu gibi vicdanları da yaralayarak ahlâkî yıkımı beraberinde getirmektedir. Rüşvet, toplumdaki dengeleri bozarak haklı olmayı haklı, liyakatsiz olanı ehilmiş gibi göstererek toplumu ayakta tutan erdemleri ve kurumları zayıflatmaktadır.²

Neredeyse insanlık tarihi kadar eski olan rüşvet, ister seküler ister dinî inancın hâkim olduğu toplumlar olsun insanın olduğu her yerde olagelmıştır. Ahlâkî çöküşün göstergelerinden olan rüşvet vahye dayalı bütün ilâhî dinlerde yasak ve haram olduğu gibi eski Hint, Mısır, İran, Sümer ve Yunan toplumlarında da suç sayılmış, özellikle adlî rüşvete ağır cezalar verilmiştir. Roma hukukunda rüşvet alan yargıca ölüm cezası öngörülmüş ve memurların hediye kabul etmesi yasaklanmıştır.³ İslâm dininde de toplumun huzurunu temin etmek, insanların barış içinde yaşamasını güvence altına almak, kamu kurumlarında ve devlet idaresinde haksızlıkların önüne geçmek ve vicdanları huzursuz eden davranışları engellemek için rüşvet, Kitap ve Sünnette haram kılınmış ve bu konuda sahabenin icmâi hâsıl olmuştur.⁴

Klasik dönemde tefsirlerde ve hadis şerhlerinde rüşvetle ilgili âyetler ve hadisler yorumlanırken genel bilgilere yer verilse de konu daha çok fıkıh kitaplarının “Edebü'l-kâdî” bölümlerinde ele alınmıştır. Rüşvet hakkında ilk bağımsız eser İbn Nüceym'e (öl. 970/1563) aittir.⁵ İbn Nüceym, esas adı *Risâle fî beyâni'r-rüşve ve ahkâmihâ li'l-kâdî ve gayrihi* olan bu risalede, rüşvetin tanımı ve kısımları, hediye ile rüşvetin benzer ve farklı yönleri hakkında hukûkî bilgilere yer vermiştir. Bu dönemde rüşveti İslam hukuku açısından ele alan farklı eserler yazılarak konuyla ilgili literatür oluşmuştur.⁶ Çağdaş dönemde gerek

¹ İbn Melek, *Şerhu Menâri'l-envâr* (İstanbul: Salah Bilici Kitabevi, 1965), 66-67; H. Yunus Apaydın, “Nehiy”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/544-546.

² Mehmet Ümütlü, *İslam Hukukunda Rüşvet Suçu ve Hukuki Sonuçları* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 10.

³ Saffet Köse, “Rüşvet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/303-306.

⁴ İbn Hazm, *Meratibü'l-icmâ'* (Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 50.

⁵ Ümütlü, *İslam Hukukunda Rüşvet Suçu ve Hukuki Sonuçları*, 12.

⁶ Bu eserlerden bazıları şunlardır: Ebû Bekr Ahmed b. Ömer el-Hassâf'ın (öl. 261/874) *Edebu'l-kâdî* adlı eseri üzerine Ömer b. Abdulazîz el-Hüsâmûş (öl. 536/1141) tarafından yapılan şerh; Mısır'da Hanefî

Arap dünyasında gerekse ülkemizde rüşveti farklı yönleriyle inceleyen kitap⁷, tez⁸ ve makale⁹ çalışmaları da mevcuttur. Rüşvetle ilgili yapılan bu çalışmalarda rüşvetin haramlığına delalet eden delillere kısaca yer verildikten sonra konu daha çok İslam hukuku çerçevesinde değerlendirilmiş, bu suçta irtikâp edenlere öngörülen cezalar, rüşvetin topluma verdiği zararlar, rüşvetin sosyo-kültürel boyutu, hediye- rüşvet ayrımı, Osmanlı ceza hukukuna göre rüşvet suçunun cezası ve Tanzimat döneminde rüşvet suçu ve topluma yansımaları incelenmiştir. Bu çalışmalardan sadece biri rüşvet ve faiz yasağını tefsir ilmi bağlamında İbn Âşûr'un (öl. 1973) *et-Tahrîr ve't-tenvîr* adlı tefsiri çerçevesinde sınırlı bir kaynakta incelemiştir.¹⁰ Yapılan çalışmalar içinde rüşvet yasağının dayandığı âyetleri klasik ve çağdaş dönem tefsir literatürü ve müfessirlerin yorumları bağlamında ele alan bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Şerh hükümlerin birinci ve asıl kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'in insan gücü nispetinde açıklaması olan tefsir disiplininde müfessirlerin yorumları ışığında rüşvetle ilgili ayetlerin ele alınması hem konunun asıl delilleri bağlamında değerlendirilmesine hem de Kur'an'ın anlaşılmasına katkı sunacaktır. Müfessirlerin rüşvetle ilgili görüş ve yorumlarının bir arada mütalaa edilmesine imkan sağlayacaktır. Çalışmada metin analizi esas alınarak önce rüşvet kavramının sözlük anlamları ve istilâhî tanımları üzerinde durulacak, daha sonra rüşvetle ilgili âyetler klasik ve çağdaş dönem tefsirlerinden incelenerek müfessirlerin konuyla ilgili görüş ve yorumları bir araya getirilip analiz edilerek bir sonuca ulaşılmaya çalışılacaktır.

1. Rüşvetin Sözlük Anlamı

Kelimelerin kök anlamlarıyla sonradan nakledildikleri istilâhî anlamları arasında çok kere tabii bir irtibat vardır. Yaygın bir hukukî terim olan rüşvetin kök anlamını ve

---

mezhebi müftülerinden İbn Nuceym (öl. 970/1562) tarafından kaleme alınan *Risâle fi beyânî'r-rüşve ve ahkâmihâ li'l-kâdî ve gayrih* isimli risale; Abdulgâni b. İsmâil en-Nablûsî'nin (öl. 1143/1730) *Tahkîku'l-kadiyye fi'l-fark beyne'r-rüşve ve'l-hediyye*, Nşr. Ali M. Muavvaz -Âdil Ahmed Abdülmevcûd (Kahire:1412/1991); İbn Hacer el-Heytemî, *İzâhu'l-ahkâm limâ ye'hezühü'l-'ummâl ve'l-hükkâm* Nşr. Rızâ Fethî el-Abbâdî (Beirut: 1425/2004) adlı çalışmadır.

- ⁷ Ahmet Mumcu, *Osmanlı Devletinde Rüşvet* (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1985). Mumcu, bu eserde rüşvetin insanlık tarihindeki yerini, Osmanlı toplumunda rüşvetle mücadele yollarını ele almıştır.
- ⁸ Mehmet Ümütli, *İslam Hukukunda Rüşvet Suçu ve Hukuki Sonuçları* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006); Kaan Kocaman, *XVII. Yüzyıl'da Osmanlı Devletinde Rüşvet* (Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019). Ümütli, çalışmasında rüşvet yasağının İslam Hukuku ve Türk Ceza Kanunu ile mukayeseli olarak incelemiş, Kocaman ise rüşveti Osmanlı toplumunda belli bir zaman dilimi içinde değerlendirmiştir.
- ⁹ Rüşvetle ilgili bazı makaleler şunlardır: Abdullah Aydemir, "Toplumları Felç Eden Büyük Afet: Rüşvet ve Zararları", *Diyanet Dergisi* 16/1 (1977), 57-63; Şahin Gürsoy, "Bir Yolsuzluk Türünün Sosyo-Kültürel Çözümlemesi: Rüşvet" *Dini Araştırmalar* 3/ 9 (2001), 63-76; Saffet Köse, "İslam Hukukuna Göre Rüşvet Suçu ve Cezası", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 11 (2008), 139-166; Hikmet Akdemir, "Dini Kaynaklarda Hediye Rüşvet Ayrımı" *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/1 (2008), 25-32; Muhammed Emin Kızılay, "Osmanlı Ceza Kanunlarında Rüşvet Suçu ve Fikhî Analizi" *İslâmî İlimler Dergisi* 19/1 (2024), 120-146.
- ¹⁰ Yakup Yüksel, "Müfessir Tahir b. Âşur (1879-1973) 'un *et-Tahrir ve't-Tenvîr* Adlı Eserinde Rüşvet ve Faiz Yorumu", *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/7 (2015), 225-237.

sonradan kazandığı sözlük manalarını bilmek onun mahiyetini ve ıstılahî tanımını anlamaya katkı sunacaktır.

Rüşvet/الرشوة, kelimesi, deve yavrusunun süt emmek için boynunu annesinin memesine uzatması, kuş yavrusunun annesinin getirdiği yiyeceği almak için boynunu yuvanın dışına çıkarması anlamında kullanılan “reşâ/رشا” fiilinden mastardır.¹¹ Kuyudan su çekilen kovaya bağlanan ip ve benzeri şeylere de er-Rişâ/الرشاء denmektedir.¹² Rüşvet/الرشوة kelimesi, Arap dilinde “Râ” harfinin fetha, kesre ve dammesiyle “reşvet, rişvet ve rüşvet” şeklinde kullanılmaktadır. Reşâ/رشا fiilinden türetilmiş râşî/الراشي rüşvet veren, ifti'âl kalıbından ism-i fâil olan mürteşî/المرتشي rüşvet alan ve istif'âl kalıbından müsterşî/المسترشي ise rüşvet isteyen kişi anlamına gelmektedir.¹³

Rüşvetin sözlük manalarıyla ıstılahî manası arasında yakın anlam ilişkisi söz konusudur. Bu noktadan bakıldığında rüşvet alan kişi, süt emen deve yavrusu gibi boynunu rüşvet verenin malına uzatarak ondan haksız yere az ya da çok bir mal ya da menfaat talep etmektedir. Diğer taraftan rüşvet, tarafları istedikleri haksız kazanç ya da menfaate ulaştıran bir araç konumunda olduğundan kovaya bağlanan ipe benzetilmiştir.¹⁴ Rüşvet istemek anlamını ifade eden isterşâ/استرشي fiilinin süttten kesilmiş deve yavrusunun süt araması ve annesini emmek istemesi, kuyruğunu sallayarak bu talebini belli etmesi¹⁵ anlamında kullanılmasıyla rüşvet isteyen bu talebini gerçekleştirirken sergilediği tutum ve davranış arasında sıkı bir anlam ilişkisi ve benzerlik söz konusudur.¹⁶

1.1. Rüşvetin İstılahî Tanımı

Rüşvetin ıstılah anlamına dair gerek klasik dönemde gerekse çağdaş dönemde çeşitli tanımlar yapılmıştır. Bu tanımlar, aralarında bazı farklar bulunmasına rağmen mahiyetleri itibarıyla birbirine yakındırlar. İbn Nüceym, rüşveti şöyle tanımlamıştır: “Rüşvet, kişinin, hâkime ya da başkasına kendi lehine hükmetmesi ya da isteğini yerine getirmesi maksadıyla sağladığı her türlü menfaattir.”¹⁷ Bu tanımdan da anlaşıldığı gibi rüşvet sadece hâkimlerle sınırlı değildir. Kişinin hakkı olmayan bir isteğini yerine getirmesi için başkasına verdiği her şey rüşvet kapsamında değerlendirilir. Cürcânî'nin (öl. 816/1413)

¹¹ Muhammed b. Mükerrrem b. Manzûr, *Lisânu'l-'Arab* (Beyrut: Dâru's-Sadîr,1990), “rşv”, 4/332; Mecdüddîn Muhammed b. Yakub, el-Fîrûzâbâdî, *Kâmûsu'l-muhît* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1987), “rşv”, 1662.

¹² Halîl b. Ahmed el-Ferâhidî, *Kitâbu'l-'ayn*, thk. Abdulhamîd Hindâvî (Beyrut: Dâru Kutubi'l-İlmiyye, 1423/2003), “rşv”, 6/281; Muhammed Murtezâ ez-Zebîdî, *Tâcu'l-'arûs min cevâhîri'l-kâmûs* (Mısır: el-Matbaatu'l-Hayriyye, 1306), “rşv” 10/150.

¹³ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab* “rşv”, 4/331.

¹⁴ Saffet Köse, “İslam Hukukuna Göre Rüşvet Suçu ve Cezası”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 11 (2008), 139-166.

¹⁵ İbrahim Mustafa vd., *el-M'ucemü'l-vesît* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1986), “rşv”, 347

¹⁶ Köse, “İslam Hukukuna Göre Rüşvet Suçu ve Cezası”, 140.

¹⁷ Zeynüddîn b. İbrahim b. Nüceym el-Mısrî, *Resâilü İbn Nüceym*, thk. Muhammed Ahmed Serac (Kâhire: Dâru's-Selâm, 1999), 198.

rüşvet tanımı da şöyledir: “Başkasına ait bir hakkı ortadan kaldırmak ve engellemek veya batıl ve haram olan bir şeyi elde etmek ve gerçekleştirmek için ekonomik değer taşıyan bir malı veya menfaati (yetki sahibi olana) sağlamaktır.”¹⁸

Rüşvet, İslâm hukukunda biri geniş diğeri dar olmak üzere iki farklı şekilde kullanılmıştır. Geniş anlamıyla rüşvet, “bir kişinin yapması gereken vazifenin ifası karşılığında haksız ücret veya menfaat elde etmesidir.” Bu durum daha çok özel hukuku ilgilendiren alanlarda görülür. Örneğin Hanefî fukahâsından Kâsânî, (öl. 587/1191) evli bir kadının kendi çocuğunu emzirmek için kocasından ücret talep etmesini rüşvet olarak değerlendirmiştir.¹⁹ Bunun gibi bir kişinin ön alım hakkı manasına gelen şüf'a hakkından vazgeçmesi karşılığında bir bedel istemesi rüşvetle ilişkilendirilerek câiz görülmemiştir.²⁰

Dar anlamda kullanılan rüşvet, ister devlete ait kurumlarda olsun ister özel teşebbüs alanları olsun kamu hukukunu ilgilendirir. Genel olarak rüşvetten kastedilen de bu tür uygulamalardır. Dar anlamda kullanılan rüşvet “Herhangi bir işle görevli kimsenin yetkisini ve nüfuzunu kötüye kullanarak sağladığı çıkar” şeklinde tanımlanabilir.²¹ Bu tanım, kamu ve özel teşebbüs ayrımı yapmaksızın herhangi bir işle sorumlu olan kişinin yetkisini ya da nüfuzunu kötüye kullanarak maddi yönden haksız kazanç sağlamasını kapsamaktadır.

Tefsir literatürüne bakıldığında müfessirlerin doğrudan bir rüşvet tanımı yapmadıkları görülür. Müfessirler rüşvetle ilgili âyetleri açıklarken kelimenin semantik analizine, konuyla ilgili Hz. Peygamberden ve sahabeden gelen rivâyetlere ve rüşvetin hukûkî hükümlerine yönelmişlerdir. Örneğin Cessâs (öl. 370/981) *Ahkâmü'l-Kur'an*'da el-Mâide 5/42. âyetin tefsirinde herhangi bir tanıma yer vermeden rüşvet çeşitlerini açıklamış, daha sonra konuyu fihîh, ahlakî ve toplumsal boyutlarıyla ele almıştır.²²

1.2. Arap Toplumunda ve Kur'an'da Rüşvet Anlamında Kullanılan Lafızlar

Arap toplumunda haksız bir yolla elde edilen bir malı ifade etmek için rüşvet lafzının dışında başka lafızlar da kullanılmıştır. Örneğin, kök anlamı itibarıyla uzun ve dikedörtgen şekilli taş,²³ gizli olanı açığa çıkarmak için kullanılan kasma ve balyoz gibi alet anlamına olan²⁴ “birtîl/برطيل” çoğulu “berâtil/براطيل” mecâzi olarak rüşvet anlamında kullanılmıştır. *إِنَّ الْبِرَاطِيلَ تَنْصُرُ الْبَاطِلَ* (Rüşvetler batılı destekler) cümlesi Araplar arasında yaygın kullanılan bir deyim olmuştur. Yani rüşvet taşları bile yaracak kadar şiddetli bir şekilde toplumu yaralar.²⁵ Bu deyim rüşvetin ne denli etkili ve tehlikeli olduğuna dair veciz bir ifadedir. Bir başka ifadeyle kasma ve benzer aletlerle toprağın altındaki gizli

¹⁸ Ali b. Muhammed el-Cürçânî, *Kitâbu't-ta'rifât* (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1996), 148.

¹⁹ Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd el-Kâsânî, *Bedâ'î'u's-sanâî'* (Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1426/2005), 4/ 24.

²⁰ Köse, “İslam Hukukuna Göre Rüşvet Suçu ve Cezası”, 141.

²¹ Köse, “Rüşvet”, 35/303-306.

²² Ebû Bekr Ahmed b. Alî el-Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, thk. Muhammed es-Sâdık el-kâmhâvî (Beyrut: Dâru İhyâ'it-Turâsî'l-Arabî, 1992), 4/84-85.

²³ Ebu'l-Kâsım Mahmûd ez-Zemahşerî, *Esâsü'l-belâğa* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1419/1998), “birtîl” 1/58.

²⁴ Mahmûd Abdurrahman Abdülmünim, *M'ucemü'l-musdalahât ve'l-elfâfîzî'l-fihkiyye* (Kahire: Dâru'l-fazîle, 1999), 1/374.

²⁵ Zemahşerî, *Esâsü'l-belâğa*, 1/58; Abdülmünim, *M'ucemü'l-musdalahât*, 1/374.

şeyler çıkarıldığı gibi, rüşvetle de kapalı, gizli işler yürütülür. Yine rüşvet suçu, alan ile verenin birbirlerine menfaat sağlamasına dayandığı için “müsâne‘a/المصانعة” kelimesiyle ifade edildiği gibi karşılıklı iltimas ve kayırmayı içerdiği için “muhâbât/المحاباة” sözcüğü de rüşvet anlamında kullanılmıştır.²⁶

Kur'ân-ı Kerîm'de rüşvet sözcüğü açıkça geçmemekle birlikte Bakara sûresi 2/188. âyette yer alan *وَتَذُلُّوا بِهَا إِلَى الْحُكَّامِ* “insanların mallarından bir kısmını haksız yere yemek için yetkililere sarkıtmayın (rüşvet vermeyin).” cümlesindeki “أدلى/edlâ” fiilinin asıl manası kuyudan su çekmek için kovayı salıvermek olsa da mecazî olarak rüşvet vermek anlamında yorumlanmıştır.²⁷ أدلى fiili ile رشا/reşâ fiili arasında mana benzerliği söz konusudur. أدلى kelimesi, su çekmek için kovayı aşağıya sarkıtmak demektir; rüşvet ise kovaya bağlanan ip ya da bir şeyi elde etmek için el uzatmak manasına olan رشا kökünden gelir. Sanki rüşvet, ihtiyaçların görülmesi için uzatılıp sarkıtılan bir şey gibidir. Bu bağlamda rüşvet, tıpkı bir ihtiyacı karşılamak üzere aşağıya sarkıtılan ip gibi tasvir edilmiştir.²⁸

Sözlükte “bir şeyin aslını ortadan kaldırmak, kökünü kazımak, yok etmek” gibi olumsuz anlamlar taşıyan el-Mâide 5/42. âyette zikri geçen *السُّحْتِ/suht* kelimesi Hz. Peygamber tarafından “hükümde rüşvet” yani karar vericilerin adlî işlerde aldıkları rüşvet olarak tanımlanmıştır.²⁹ Suht kelimesinin diğer bir manası “sahibine utanç veren mahzurlu ve yasak şeylerdir”.³⁰ Bu yasak şeyler sahibinin dinini ve toplum nezdindeki itibarını kökünden silip atarak yok eder. Bunun için rüşvet suht diye isimlendirilmiştir. Suht kelimesinin bu anlamıyla rüşvet bir arada değerlendirildiğinde malı harama harcamak veya haram yollarla kazanç elde etmek, sonuçta kişinin mal varlığının kökünü kurutacağı ve bereketini ortadan kaldıracığı anlamını düşündürmektedir.³¹

1.3. Tefsir Literatüründe Rüşvet Kelimesinin Semantik Analizi

Rüşvet kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de lafız olarak geçmediğinden müfessirler bu kelimenin semantik analizine el-Bakara 2/188. âyette yer alan *وَتَذُلُّوا بِهَا إِلَى الْحُكَّامِ*

²⁶ Köse, “İslam Hukukuna Göre Rüşvet Suçu ve Cezası”, 140.

²⁷ Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmî'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. thk. Abdülmuhsin et-Türkî (Kahire: Dâdu Hicr, ts.), 3/276-278; Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed el-Vâhidî, *el-Veciz fi tefsiri'l-kitâbi'l-'aziz*, thk. Safvet Adnân (Dımişk: Dâru'l-Kalem, 1995), 1/153.

²⁸ Ebü Muhammed Abdühak b. Atıyye el-Endeüsî, *el-Muharrarü'l-veciz*, Abdüsselam Muhammed. (Beyrut: Dâdu'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001), 1/260.

²⁹ Râgıb el-İsfahânî, *el-Miifredat fi garîbi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Halîl Aytânî (Beyrut: Dâru'l-Marife, 2010), "sht" 231.

³⁰ Halil b. Ahmed el-Ferahidî, *Kitabü'l-'ayn*, thk. Abdulhamid Hindâvî (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1423/2003), "sht." 2/219-221; Râgıb el-İsfahânî, "sht", 236.

³¹ Karaman, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, 2/276; Ömer Müftüoğlu, “Kur'an'a Göre Sahteyi Hakikiden Ayırmakta Zorlanmanın Sebepleri: Yalan ve Rüşvet Örneği”, *Journal of Islamic Research* 32/2 (2021), 491.

“mallarınızı yetkililere sarkıtmayın” ve el-Mâide 5/42. âyette geçen أَكْأَلُونَ لِلْسُّخْتِ ٓ “haramı (rüşveti) yiyenler” cümlelerinde mecazî olarak rüşvet anlamında kullanılan تَدُلُّوا / تُدُلُّوا fiilini ve *suht*/السحت kavramını tefsir ederken değinmişlerdir.

Râzî, رشا /reşâ fiilinin kök anlamlarından birinin kişinin ihtiyaçlarını karşılarken yardımcı alet olarak kullandığı ip olduğunu belirtip bu mananın da âyette geçen kuyudan su çekmek için kovayı *sarkıtma*/الإدلاء fiiline benzediğini söylemiştir. Nasıl ki kuyuya ip aracılığıyla uzatılan su kovası doldurulup kuyunun dibinden yukarı çıkarılıyorsa rüşvet veren kimse de aslında uzak olan maksadını hakkı olmadığı halde kişiye yakınlıştırır. Diğer taraftan kuyudan suyu çeken kişi ihtiyacını karşıladıktan sonra herhangi bir duraksama olmaksızın kovayı salıveriyorsa rüşvet alan yetkili de hükmü araştırmadan kararını vermektedir.³² Kurtubî (öl. 671/1273), rüşvetin sözlük anlamıyla ilgili şunları söylemiştir: rüşvet bilinen şeydir. Bunun çoğulu رِشْيٌ/rüşâ ve رِشْيٌ/rişâ olarak gelir. ارتشى rüşvet almak, استرشى rüşvet istemek anlamındadır. Kovayı sarkıtmak anlamına olan أدلى fiili ile ip uzatmak manasına olan رشا fiili arasında isteğe ulaşma gibi hususlarda anlam münasebeti ve benzerlik vardır.³³

Rüşvet kelimesinin semantik anlamlarına *suht*/السحت kelimesinin tefsirinde değinen müfessirler *suht* kelimesinin “bir şeyi kökünden sökmek ve yok edip kazımak” anlamıyla ilişkilendirmişlerdir. Rüşvet, insanın saygınlığını, değerini ve malının bereketini söküp attığı için *suth* olarak isimlendirilmiştir.³⁴ Râzî'nin bu konudaki yorumu şöyledir: *Suht* kelimesinin asıl manası “kökten yok etmek” demektir. Yahudilerin aldıkları rüşvetlere *suht* denilmesinin sebebi ya Allah Teâlâ'nın onları bir azapla kökten helâk edecek olması, ya da onların saygınlığını ve bereketini ortadan kaldıracağıdır. *Suht* kelimesinin diğer bir manası şiddetli açlıktır. Araplar, çok yiyen ve sürekli aç olan kimse için *meshûtü'l-mi'de* derler. Yani sanki haram yiyen ve rüşvet isteyen kimsenin verilen şeye olan ihtirası midesi doymaz derecede obur olan kimsenin iştahına benzetilmiştir.³⁵

2. Müfessirlerin Rüşvetle İlgili Âyetlere Yaptıkları Yorumlar

Kur'ân-ı Kerîm, her fırsatta kazancın helal ve temiz olmasına ısrarla vurgu yapmış, bu hususta gerekli titizliğin gösterilmesini emretmiş,³⁶ konusu maddî değerler olan ve hukukî işlem değeri taşıyan ticaretle elde edilen kazancı helal ve meşrû' kılmış, bunların dışında *bâtıl* olarak nitelediği hırsızlık, gasp, rüşvet, faiz, tefecilik, fâhiş fiyat, aldatma gibi kazanç türlerini

³² Fahreddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 5/125-126.

³³ Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, thk. Abdülmuhsin et-Türkî (Beyrut: Müesseserü'Risâle, 2006), 3/226.

³⁴ Ebü'l-Leys Nasr es-Semerkandî, *Bahru'l-ulûm*, thk. Ali Muhammed Muavviz (Beyrut: Dâru'Kütübi'l-İlmiyye, 1993), 1/438.

³⁵ Fahreddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 5/125-126; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 7/384.

³⁶ *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Hayreddin Karaman, vd. (Ankara: DİB Yayınları, 2007) el-Bakara, 2/168-172; el-Mü'minûn, 23/51.

haram ve yasak saymıştır.³⁷ Kur'ân-ı Kerîm'de el-Bakara 2/188. ve el-Mâide 5/42. Âyetler müfessirler tarafından genellikle rüşvetle ilişkilendirilmiştir. Tafsilatı bundan sonraki başlıklar altında açıklanacağı üzere bazı müfessirler tarafından el-Bakara 2/188. âyet rüşvetin haramlığına delil olarak kullanılmıştır.³⁸ Müfessirler, içinde yaşadıkları toplumun ve dönemin şartlarını, sosyo-kültürel ortamını, mensubu oldukları mezhebî eğilimin metodolojisini gözeterek el-Bakara 2/188. ve el-Mâide 5/42. âyetleri yorumlamışlardır.

2.1. el-Bakara 2/188. Âyetle İlgili Yorumlar

وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ وَتُدْلُوا بِهَا إِلَى الْحُكَّامِ لِيَأْكُلُوا فَرِيقًا مِنْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْأَثْمِ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ “Birbirinizin mallarını aranızda bâtil sebeplerle yemeyin. İnsanların meşru mallarından bir kısmını bilerek haram yollardan elde etmek için onları (malları) yetkililere (rüşvet olarak) aktarmayın.”³⁹

Bu âyet, birbirine bağlı iki cümleden oluşmaktadır. Birincisi وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ “Mallarınızı aranızda haksızlıkla yemeyin” cümlesidir. Bu cümledeki bâtil asılsız, varlığı devam etmeyen, gerçek olmayan şey manasındadır.⁴⁰ Âyetin bu cümlesi şahıs veya kurum hiç kimsenin başkasına ait bir malı sahibinin izni ve rızası olmadan veya gerçek değerini vermeden alamayacağını ve o malda hiçbir tasarrufta bulunamayacağını ifade etmektedir.⁴¹ Bâtil yollarla insanların mallarını yemek, gasp, kumar, rüşvet, güçlü olanın zayıf olanın malına el koyması, yağma, yetim malı yemek, mirasta hakkından fazlasını almak, aldatma, fâiz ve benzeri türden haksız kazanç yollarıyla olur.⁴² Âyetin bu cümlesiyle bütün bu bâtil yollarla elde edilen kazançlar haram ve yasak kılınmıştır.

Âyetteki ikinci cümle وَتُدْلُوا بِهَا إِلَى الْحُكَّامِ لِيَأْكُلُوا فَرِيقًا مِنْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْأَثْمِ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ “İnsanların meşru mallarından bir kısmını bilerek haram yollardan elde etmek için onları (malları) yetkililere (rüşvet olarak) aktarmayın” kısmıdır. Bu kısım müfessirlerce iki farklı şekilde yorumlanmıştır.

Mukâtil b. Süleyman (öl. 150/767), Taberî (öl. 310/923),⁴³ İbn Ebî Hâtim (öl. 327/938),⁴⁴ Mâtürîdî (öl. 333/944),⁴⁵ Cessâs⁴⁶ ve Sa'lebî (öl. 427/1035)⁴⁷ gibi ilk dönem müfessirler

³⁷ en-Nisâ, 4/29.

³⁸ Muhammed Tâhir b. Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr* (Tunus: ed-Dâru't-Tûnisîyye, ts.), 2/187-193.

³⁹ el-Bakara 2/188.

⁴⁰ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 1/311.

⁴¹ Hayreddin Karaman, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir* (Ankara: DİB Yayınları, 2007), 1/289.

⁴² Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 1/311; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 5/125-126; İbn Âşûr *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 2/84.

⁴³ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 3/277; Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 1/312.

⁴⁴ Abdurrahman b. Muhammed b. Ebî Hâtim, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-azîm*, thk. Esad Muhammed (Mekke: Mektebetü Neẓâl Mustafa, 1997), 2/321.

⁴⁵ Ebû Mansûr Muhammed el-Mâtürîdî, *Te'vilâtü ehli's-sünne*, thk. Fâtıma Yûsuf el-Haymî (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2004), 1/143.

⁴⁶ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 1/312.

⁴⁷ Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed es-Sa'lebî, *el-Keşfu ve'l-beyân*, thk. İbn Muhammed b. Âşûr (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, 2002), 2/84-85.

âyetin ikinci cümlesini, genel olarak Hz. Peygamber'in "Ben, ancak bir insanım. Sizler aranızdaki anlaşmazlıklarınızı dava ederek bana getiriyorsunuz. Sizden biri delil getirmekte hasmından daha üstün olabilir. Ben dinlediğime göre delili daha kuvvetli olanın lehinde hüküm veririm. Kimin lehine kardeşinin hakkını alıp hüküm vermişsem, ona cehennemden bir parça ayırmış olurum."⁴⁸ hadisi şerifi ve âyetin nüzul sebebi çerçevesinde yorumlamışlardır.⁴⁹

Mukâtil b. Süleyman, öncelikle sebebi nüzulü⁵⁰ nakletmiş, ardından Hz. Peygamber'in yukarıda naklettiğimiz hadîs-i şerîfini zikrederek "içinizden hiç kimse haksız olduğunu bildiği halde din kardeşinin malını elinden almak için hâkime ve mahkemeye müracaat etmesin" uyarısında bulunmuştur.⁵¹ Taberî, Mukâtil'in yaptığı izahı biraz daha genişleterek ele almış, konuyla ilgili rivayetlere yer vermiş ve hâkimin mahkemede verdiği kararın gerçekte haram malı helal yapmayacağını, davacı hitabet ve ikna kabiliyetiyle hükmü kendi lehine çevirse bile Allah Teâlâ'nın kıyamet günü haksızlığa uğrayanın hakkını alacağını söylemiştir.⁵² Bu konuda İbn Ebî Hâtim,⁵³ Mâtürîdî, Cessâs, ve Sa'lebî'nin yorumları da birbirine yakındır.⁵⁴

Bu müfessirlerin görüş ve yorumlarının ana teması şudur: Gerçekte sizin olmayan bir malı ya da menfaati elde etmek için haksız olduğunuzu bilerek onu elde etmek için mahkemeye taşımayın; dava edip yalan şahit ve gerçek dışı kanıtlarla mahkemeyi kendi lehinize çevirmeye çalışmayın. Mahkemenin lehinize karar vermesi gerçekte sizin olmayan haram malı size helal yapmaz. İddia makamı asılsız delil, hitabet ve ikna kabiliyetiyle hâkimi yanıltabilir. Dünyada haksız yere batıl yollarla kendi lehinize davanın sonuçlanmasıyla konu kapanmaz. Allah Teâlâ, kıyamet günü haksızlığa uğrayanın hakkını mutlaka alır.⁵⁵ Burada dikkat çeken bir yaklaşım vardır. O da ilk dönem müfessirler âyetin bu bölümünü doğrudan ya da dolaylı olarak rüşvetle ilişkilendirmemiş olmalarıdır.⁵⁶ Bu âyetin erken dönem müfessirlerince rüşvetle ilişkilendirilmemesi tefsir ilminin tarihî gelişimi açısından dikkat çekicidir.

⁴⁸ Buhârî, "Ahkâm", 20 (7169).

⁴⁹ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 3/277; Sa'lebî, *el-Keşfu ve'l-beyân*, 2/84; Mâtürîdî, *Te'vilâtü ehli's-sünne*, 1143.

⁵⁰ Âyetin sebab-i nüzulü şöyledir: Sahabeden Abdân el-Hadremî elinde bir delil olmadığı halde İmriülkays el-Kindî'den bir arâzi dâvâ ederek kendisinin olduğunu iddia edip Hz. Peygamber'e gitti. Bunun üzerine Rasûlullah (a.s.) İmriülkays'a yemin etmesini teklif edince O, yemin etmek istedi. Fakat Hz. Peygamber, "Allah'a karşı verdikleri sözü ve yeminlerini az bir bedelle değiştirenlere gelince, işte bunların ahirette bir payı yoktur..." (Âl-i İmrân 3/77) âyetini okudu. Bu ikaz üzerine İmriülkays, yeminden vazgeçti. Dava konusu araziyi Abdân'a teslim etti. Bunun üzerine Bakara suresinin 188. ayeti nâzil oldu.

⁵¹ Ebu'l-Hasen Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*, thk. Ahmed Ferid (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003), 1/99.

⁵² Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 3/278.

⁵³ >İbn Ebî Hâtim, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-azîm*, 2/321.

⁵⁴ Mâtürîdî, *Te'vilâtü ehli's-sünne*, 1/143; Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, 1/312; Sa'lebî, *el-Keşfu ve'l-beyân*, 2/84-85.

⁵⁵ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 3/277; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 3/223.

⁵⁶ Mâtürîdî, *Te'vilâtü ehli's-sünne*, 1143; Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, 1/311-313; Sa'lebî, *el-Keşfu ve'l-beyân*, 2/84-85.

Âyetin bu bölümünde müfessirlerin yaptığı ikinci yorum ise şudur: Haksız menfaat sağlamak, maddî veya mânevî bir karşılık elde etmek ve sizin olmayan malları ya da menfaatleri elde etmek için herhangi bir işle görevli kimselere özellikle adaleti ayakta tutmakla görevli yargı mensuplarına rüşvet vermeyin. Hakkınız olmayanı elde etmek için hüküm vericilere ve yetkililere rüşvet vererek menfaat sağlamayın.⁵⁷

Âyette geçen *وَتُذَلُّوا بِهَا إِلَى الْحُكْمِ* “*insanların mallarından bir kısmını haksız yere yemek için yetkililere sarkıtmayın (rüşvet vermeyin).*” cümlesi Araplar arasında yaygın olarak kullanılan bir deyimdir. Bir kişi davasıyla bağlantılı bir delil ve hüccet getirdiğinde Araplar *أَدَّى بِحُجَّتِهِ* “*delilini davasına konu ettiği şeyi elde etmek üzere ona doğru uzattı*” derler. Bu deyimde, temsilî bir istiare söz konusudur. “Kova/ الدلو” ve bundan türetilmiş “*edlâ/أدى*” fiilinin teşbih unsuru olarak kullanılması dikkat çekicidir. Kuyuya kova sarkıtılarak oradan su çekme eylemiyle yöneticilere bir miktar para vererek ya da menfaat sağlayarak daha fazla haksız mal ve kazanç elde etmek arasında bir alaka ve ilinti kurulmuştur. Bu ilintide bir ipin ucuna bağlanarak kuyuya sarkıtılan kova hâkimlere verilen rüşvete, çıkarılan su da elde edilen haksız kazançta benzetilmiştir.⁵⁸

Mâverdî, (öl. 450/1058) *en-Nüket ve'l-uyûn* adlı tefsirinde Bakara sûresi 2/188. âyette *وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ* “*mallarınızı aranızda haksızlıkla (batıl) yemeyin*” cümlesindeki *bâtıl* kavramını gasp, zulüm, kumar ve eğence ile açıklamıştır. İkinci cümle olan *وَتُذَلُّوا بِهَا إِلَى الْحُكْمِ لِتَأْكُلُوا قَرِيبًا مِنْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْأَثَمِ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ* “*insanların mallarından bir kısmını haksız yere yemek için yetkililere sarkıtmayın*” kısmını da günah ve haram olduğu bilindiği halde bilerek yenen başkalarına ait malı, yetim malı, elde tutulan emanet mal ve gerçek sahibine aidiyeti ispatlanamayan mal olarak yorumlamıştır. Mâverdî, bu haram malı yemenin yolunu da mahkemede inkâr etmekle veya yalancı şahit getirmekle ya da hâkimlere rüşvet vermekle olduğunu söylemiştir.⁵⁹ Tarihî kronolojiye göre bakıldığında âyetin bu cümlesini ilk defa rüşvetle ilişkilendiren ve yorumlayan Mâverdî, olmuştur. Kendisinden sonraki dönemde gelen müfessirlerin çoğu onun görüşünü benimseyerek âyetin bu cümlesini rüşvet olarak yorumlamışlardır.

Vâhidî (öl. 468/1076), *el-Vecîz fi tefsîri'l-kitâbi'l-‘azîz*'de bu âyetin tefsirini yaparken “kumar, hıyanet, gasp, hırsızlık ve benzeri helal olmayan yollarla birbirinizin mallarını yemeyin. Başkasına ait olan bir malı elde etmek için görevlilere rüşvet vermeyin” şeklinde yorumlayarak âyetin ikinci cümlesini doğrudan rüşvetle ilişkilendirmiştir.⁶⁰ Vâhidî'nin

⁵⁷ Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed el-Mâverdî, *en-Nüket ve'l-uyûn*, nşr. es-Seyyid b. Abdülmaksûd (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.), 1/ 248-249; Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed el-Vâhidî, *el-Vecîz fi tefsîri'l-kitâbi'l-‘azîz*, thk. Safvet Adnân (Dımeşk: Dâru'l-Kalem, 1995), 1/153; Hayreddin Karaman, vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir* (Ankara: DİB Yayınları, 2007), 1/289-290.

⁵⁸ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 3/276-278.

⁵⁹ Mâverdî, *en-Nüket ve'l-uyûn*, 1/ 248-249.

⁶⁰ Vâhidî, *el-Vecîz fi tefsîri'l-kitâbi'l-‘azîz*, 1/153.

bu yorumunu Ebü'l-Muzaffer es-Sem'ânî (öl. 489/1096),⁶¹ Begavî (öl. 516/1122)⁶² ve Zemahşerî (öl. 538/1144)⁶³ gibi müfessirler tefsirlerinde naklederek âyetin ikinci cümlesini rüşvetle yorumlamışlardır.

Fahreddîn er-Râzî (öl. 606/1210) *Mefâtihu'l-gayb*'da âyetin ikinci cümlesini haksız yere insanların mallarının bir kısmını yemek için hâkimlere rüşvet vermeyin şeklinde yorumlamıştır. Râzî, âyette yetki sahiplerine rüşvet verilmesinin الإِدْلَاءُ/aktarma fiiliyle gelmesine dikkat çekmiştir. Nasıl ki su dolu bir kova, iple kuyunun derinliklerinden yukarı çekiliyorsa, aynı şekilde ulaşılması uzak olan bir amaç ve menfaat da rüşvet aracılığıyla yakınlaştırılır. Kuyudan su çeken kimse ihtiyacını giderince kovayı ve ipi hemen bıraktığı gibi rüşvet alan hâkim de davayı araştırmadan kararını verir ve yürürlüğe koyar.

Râzî bu zahtan sonra beş farklı yoruma yer vermiştir. 1) İbn Abbas, Hasan-ı Basrî ve Katâde'ye göre buradaki yasaklama, emanet mallar ve üzerinde delil bulunmayan mallar hakkındadır. 2) Âyetin ikinci cümlesinde kastedilen, vâsilerin yetim malından bir kısmını hâkime verip, kalanını ellerinde tutmalarındır. 3) Kelbî'ye göre bundan maksat mahkemede yalancı şahitlik yapmaktır. 4) Âyetten maksat, yemin ederek birinin hakkını gasp etmektir. 5) Hakkı olmayan bir şeyi elde etmek için hâkime bizzat rüşvet vermektir. Râzî, bu görüşler içinden zahire en yakın olanın, daha açık ve akla ilk gelenin rüşvet yasağı olduğunu tercih etmiştir.⁶⁴

Klasik dönemde Mâverdî'den sonraki müfessirlerin ekseriyeti Bakara sûresi 2/188. âyetin ikinci cümlesini rüşvetle yorumladıkları gibi bu yaklaşım çağdaş dönem tefsirlerine de yansımıştır. Reşid Rızâ (öl. 1935) *el-Menâr*'da âyetin ilgili bölümünü yorumlarken “hakkınız olmayan malları almak için hâkimlere rüşvet vermeyin” ifadelerini kullanmıştır.⁶⁵ Aynı ifadeyi Merâğî'de (öl. 1952) de görmek mümkündür.⁶⁶

Bu konuda geniş izahlar yapan müfessirlerden biri de İbn Âşûr olmuştur. *et-Tahrîr ve't-tenvîr*'de ilgili âyetin tefsirini yaparken öncelikle *mal* kavramının tanımını yapıp nelerin bu kavramın kapsamına girdiğini açıklamıştır. O, âyetteki *bâtıl* kavramını açıklayıp, *bâtıl* malların a) gasp ve hırsızlık gibi bütün Müslümanların sarıh olarak *bâtıl* olduğunu bildiği mallar, b) faiz, rüşvet ve henüz olgunlaşmamış meyveyi ağacı üzerinde satmak gibi İslâm şeriatının *bâtıl* ve haram olarak nitelediği mallar, c) müchtehitlerin içtihat yoluyla naslardan istinbât ederek haramlığına hükmettiği şeyler şeklinde üç kısım olduğunu söylemiştir.⁶⁷

İbn Âşûr'a göre âyette *وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ* “mallarınızı aranızda haksızlıkla (*batıl*) yemeyin” cümlesi *umûmi* bir yasaklama ve haram kılma olup rüşvet de dâhil bütün haram kazanç türlerini içine almaktadır. İkinci cümle olan *لِتَأْكُلُوا فَرِيقًا مِنْ أَمْوَالِ النَّاسِ*

⁶¹ Ebü'l-Muzaffer es-Sem'ânî, *Tefsîru'l-Kurân*, thk. Ebû Temîm (Riyâd: Dâru'l-Vatan, 1997), 1/190.

⁶² Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ûd el-Begavî, *Meâlimü't-tenzil*, thk. Muhammed Abdullah en-Nemr (Riyâd: Dâru Tayyibe, 1409), 1/210.

⁶³ Mahmûd b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, thk. Halîl Me'mûn (Beyrut: Dâru'l-M'arife, 2009), 1/116.

⁶⁴ Fahreddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 5/125-126.

⁶⁵ Muhammed Reşid Rızâ, *Tefsîru'l-menâr* (Kahire: Matbaatü'l-Menâr, 1947), 2/199-200.

⁶⁶ Ahmed Mustafâ el-Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî* (Mısır: Matbaatü Mustafâ el-Bâbî, 1946), 2/82.

⁶⁷ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 2/188-189.

وَتُدَلُّوْا بِهَا إِلَى الْحُكْمِ بِالْإِثْمِ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ “insanların mallarından bir kısmını haksız yere yemek için yetkililere sarkıtmayın” birinci cümle üzerine atıf olup daha husûsi bir yasak bildirmektedir. Belagat açısından daha husûsinin umûmi olan üzerine atfı, husûsinin önemine işaret içindir. Bu âyette de daha husûsi bir haram çeşidi olan rüşvet daha umûmi haram olan bâtil üzerine atfedilerek rüşvetin alana, verene ve topluma verdiği zararlara vurgu yapılmıştır. Batıl malların haram olması sadece onu haksızlıkla alan hakkında olurken, rüşvetin haramlığı ve verdiği zarar alan, veren ve ona aracı olan için tahakkuk etmektedir.⁶⁸

İbn Âşûr, âyetteki ikinci cümleyi “başkasına ait malları elde etmek için karar vericilere rüşvet vermeyin.” şeklinde açıklamıştır. Burada geçen “الإِدْلَاءُ/ idlâ” kelimesi, malların hâkimlere rüşvet maksadıyla sunulmasını ifade eder. Bu kullanım bağlamında âyet, üç temel yasağı ihtiva etmektedir: a) Rüşvet verme fiilinin haram oluşu, b) Adaletin hilafına olacak şekilde hüküm verme yasağı, c) Bu hüküm neticesinde başkasına ait malın bâtil yollarla temellükünün haram oluşu. İbn Âşûr, bu âyetin rüşvetin haramlığına açık bir delil olduğu görüşüne varmış ve kendi tercihini şu sözleriyle ifade etmiştir: “Bizim tercihimize göre bu âyet bâtil malların haramlığına ve hakkı olmayan bir malı ya da menfaati elde etmek için rüşvet vermenin haramlığına delalet eder.”⁶⁹

M. Hamdi Yazır (öl. 1942), bu âyetin tefsirinde “insanların mallarından bir kısmını günahkârlıkla yemeniz için mallarınızla hâkimlere, hükümetlere düşmeyin, rüşvet vermeyin” ifadelerini kullanmış, rüşvetin hukukî hükmü hakkında herhangi bir açıklamaya yer vermemiştir.⁷⁰ *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir* isimli eserde ise Bakara suresi 2/188. âyetin açıklamalarında rüşvetin haram ve yasak olduğu şu ifadelerle yer almıştır:

“Haksız menfaat sağlamak, maddî veya manevî bir karşılık elde etmek için iş başındakilere mal (veya para) vermek yasaklanmaktadır. Bu şekilde çıkar elde etmek için yetkili kişilere menfaat sağlamaya rüşvet denir. Helâl ve meşrû yollardan kazanıp harcamayı emreden genel hükümlü başka birçok âyet ve hadis rüşvet yasağını da kapsamakla birlikte, bu âyette ve bazı hadislerde rüşvet özellikle söz konusu edilerek yasaklanmış, hatta hadislerde buna tevessül edenler lânetlenmiştir. Rüşvet vermek ve almak haram olduğu gibi, rüşvet vererek temin edilen mal ve menfaat da haramdır.”⁷¹

2.2. el-Mâide 5/42. Âyetle İlgili Yorumlar

سَمَاعُونَ لِلْكَذِبِ أَكْأَلُونَ لِلْسُّخْتِ فَإِنْ جَاؤَكَ فَاحْكُم بَيْنَهُمْ أَوْ أَعْرِضْ عَنْهُمْ وَإِنْ تُعْرِضْ عَنْهُمْ فَلَنْ يَصُرُّوكَ شَيْئاً وَإِنْ حَكَمْتَ فَاحْكُم بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ “Onlar, hep yalana kulak veren ve durmadan haram yiyen kimselerdir. Sana gelirlerse aralarında hüküm ver veya onlardan yüz çevir. Onlardan yüz çevirirsen sana hiçbir zarar veremezler. Eğer hüküm verirsen aralarında adaletle hükmet. Şüphesiz Allah âdil olanları sever.”⁷²

⁶⁸ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 2/190.

⁶⁹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 2/191.

⁷⁰ Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Eser Neşriyat, 1971), 1/679.

⁷¹ Karaman, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, 1/289.

⁷² el-Mâide 5/42.

Bu âyet, konu bütünlüğü içinde el-Mâide 5/41. âyetin devamı olarak gelmiştir. 41. âyette sözü edilen kimseler küfürde yarışan Yahudiler ve gerçekte iman etmedikleri halde iman ettiklerini söyleyen münafıklardır. Ancak âyetlerin hükmü sadece nüzül sebebinde zikredilen muayyen şahıs ve grupları kapsamayıp genel olarak bütün insanlara şamil olduğu için bunların mümeyyiz vasıfları tarif edilmiştir.⁷³ Bu insanların niteliklerinden bir kısmına da 42. âyette yer verilmiştir. Bu nitelikler, alabildiklerine yalan dinlemek ve *suht*/haramı tika basa yemektir. Bunlar rüşvet alırlar, yalan ve asılsız olduğunu bildikleri halde bir davayı dinler, haksız yere hüküm verirler. Rüşvet alarak bile bile yalancı şahitler dinler, asılsız deliller getirir, rüşvet alır, yalancı şahitlik yapar, yalancıların yalanını neşrederek toplumu ifsat ederler.⁷⁴

Bu âyette konumuzla ilgili kısım, bir şeyin aslını ortadan kaldırmak ve kökünü kazımak anlamına gelen *suht*/السحت kavramıdır.⁷⁵ *Suht* kelimesi Kur'an-ı Kerim'de bu manasıyla fiil formunda Tâhâ 20/61. âyette geçmektedir. ⁷⁶ *Suht* kelimesinin diğer bir manası "sahibine utanç veren mahzurlu ve yasak şeylerdir".⁷⁷ Bu yasak şeyler sahibinin dinini ve toplum nezdindeki itibarını kökünden silip atarak yok eder. Bunun için rüşvet *suht* diye isimlendirilmiştir. *Suht* kelimesinin "bir şeyin kökünü kazıyıp ortadan kaldırmak" kök anlamıyla rüşvet ve benzeri haram kazançlar bir arada değerlendirildiğinde malı harama harcamak veya haram yollarla kazanç elde etmek, sonuçta kişinin mal varlığının kökünü kurutacağı ve bereketini ortadan kaldıracağı anlamını düşündürür.⁷⁸

Suht kelimesi rüşvet, kumar, gasb, yağma, kâhinlik, falcılık, fahişelik ücreti gibi kişiyi toplumda küçük düşüren, sahibine utanç veren, yüz kızartan, yapanın başkalarından gizleme ihtiyacı duyduğu, ahlaka ve dine uymayan yasak fiillerle elde edilen kazançları içine alacak şekilde genel bir mana ifade etse de müfessirler bu kavramı Hz. Peygamber'in hadislerine dayanarak daha çok rüşvet olarak yorumlamışlardır. Hz. Peygamber ﷺ "suht ile beslenen her vucuda cehennem ateşi daha layıktır" buyurması üzerine kendisine suhtun ne olduğu sorulduğunda "hükümde rüşvettir" buyurmuştur.⁷⁹ Yani karar vericilerin adlî işlerde aldıkları rüşvet olarak tanımlamıştır.⁸⁰

⁷³ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 3/1685.

⁷⁴ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 3/1687.

⁷⁵ Râğıb el-İsfahânî, *el-Miifredat fi garîbi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Halil Aytânî (Beyrut: Dâru'l-Marife, 2010), "sht" 231.

⁷⁶ "Mûsâ onlara (sihirbazlara) şöyle dedi: Yazıklar olsun size! Allah'a karşı yalan uydurmayın, yoksa O, ağır bir ceza ile kökünüzü kazır; iftira eden mutlaka perişan olur." Tâhâ 20/61.

⁷⁷ Halil b. Ahmed el-Ferahidî, *Kitabü'l-ayn*, thk. Abdulhamid Hindâvî (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1423/2003), "sht." 2/219-221; Râğıb el-İsfahânî, "sht", 236.

⁷⁸ Karaman, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, 2/276; Ömer Müftüoğlu, "Kur'an'a Göre Sahteyi Hakikiden Ayırmakta Zorlanmanın Sebepleri: Yalan ve Rüşvet Örneği", *Journal of Islamic Research* 32/2 (2021), 491.

⁷⁹ Ahmed b. el-Hüseyn el-Beyhakî, *el-Câmi' li-şu'abi'l-îmân*. thk. Abdul'alî 'Abdulhumejd Hâmid (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2003), No. 5357.

⁸⁰ Taberî, *Câmi' u'l-beyân*, 4/580-581; Semerkandî, *Bahru'l-ulûm*, 1/438; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 7/384; Celâlüddîn es-Süyûtî, *ed-Dürri'l-mensûr*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî (Kahire: Merkezü'd-Dürûsi'l-İslâmiyye, 2003), 5/310; Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-*

Diğer taraftan sahabe müfessirlerinden Hz. Ali, İbn Mes'ûd, İbn Abbâs, Zeyd b. Sabit, tabîinden Mücâhid, Katâde, Dahhâk ve Süddî gibi müfessirler *suht* kavramını rüşvet olarak açıklamışlardır.⁸¹ Hz. Peygamber, Abdullah b. Revâha'yı zekat memuru olarak Hayber'e gönderdiğinde oranın sakinleri olan Yahudiler daha az vergi alması için kendisine rüşvet teklif ettiklerinde “*rüşvet suhttur, biz onu yemeyiz*” diyerek rüşveti *suht* kavramına dâhil ederek bu teklifi reddetmiştir.⁸² Sonuç olarak *suht* kelimesi rüşvet başta olmak üzere kişinin mürüvvetini silip yok eden her türlü haram kazancı içine alan âm bir lafız olsa da müfessirler bunu Hz. Peygamber ve sahabenin bu konudaki görüşlerine dayandırarak daha çok rüşvet olarak yorumlamışlardır.

Suht kelimesinin içerdiği manalarla ilgili genel bilgilere değindikten sonra müfessirlerin Mâide suresi 5/42. âyet bağlamında bu kavram hakkında yaptıkları yorum ve açıklamalara yer vermek konunun daha iyi anlaşılmasına katkı sunacaktır. Yapılan incelemede müfessirlerin *suht* kavramını iki farklı şekilde yorumladıkları görülmüştür. Bazı müfessirler bu kavramı en genel manada “helal olmayan her türlü kazanç” şeklinde tanımlarken bazıları diğer delilleri de göz önünde bulundurarak doğrudan “yargıda rüşvet” olarak yorumlamışlardır. Bazı müfessirler de her iki yaklaşımı bir araya getirerek “hem rüşvet hem de helal olmayan her türlü kazanç” olarak yorumlamışlardır.

2.2.1. Suht Kavramını “Helal Olmayan Kazanç” Olarak Yorumlayan Müfessirler

Ebû Ubeyde (öl. 209/824), *Mecâzü'l-Kur'ân*'da “suht” kavramını en genel manada helal olmayan kazanç şeklinde yorumlamıştır.⁸³ Tûsî (öl. 460/1067), *et-Tibyân*'da bu kavramı haram kazanç olarak açıkladıktan sonra Hz. Peygamber'den rivâyet edilen “*suht, hükümde rüşvettir*” hadisine yer vermiştir.⁸⁴ Sahabe ve tabîin müctehitlerinden İbn Mes'ûd, Katâde, Mücâhid, Dahhâk ve Süddî'nin de rüşvet olarak tefsir ettiklerini nakletmiştir.⁸⁵ “Suht” kavramını “kazanması helal olmayan her şey” şeklinde yorumlayan müfessirlerden biri de Zemahşerî'dir.⁸⁶ Beyzâvî (öl. 685/1286)⁸⁷, Neseî (öl. 710/1310)⁸⁸ ve Ebüssuûd Efendi de (öl. 982/1574)⁸⁹ *suht* kavramını genel manada “elde edilmesi haram her şey” diye yorumlamışlardır. İbn Âşûr ise bu kavramın faiz, rüşvet, yetim malı ve gasb gibi bütün

münîr (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.), 1/435; Ebussuud b. Muhammed el-İmâdî, *İrşâdü'l-âkli's-selîm ilâ mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm*, thk. Abdülkadir Ahmed Ata (Riyad: Mektebetü'r-Riyâd, ts.), 2/59.

⁸¹ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 4/580-581; Köse, “İslam Hukukuna Göre Rüşvet Suçu ve Cezası”, 148.

⁸² Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes, *el-Muvatta'* (Dübeý: Mektebetü'Furkân, 2003), “Müsâkât, 2, (No. 1514).

⁸³ Ebû Ubeyde Ma'mer b. el-Müsennâ, *Mecâzü'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Fuâd (Kâhire: Mektebetü'l-Hâncı, ts.), 1/166.

⁸⁴ el-Beyhakî, *el-Câmi'li-şu'abi'l-îmân*. No. 5357.

⁸⁵ Ebû Cafer Muhammed b. el-Hasen et-Tûsî, *et-Tibyân fî tefsîri'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Habîb (Beyrut: Dâru İhyâit-Turâsi'l-Arabî, ts.), 3/528.

⁸⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/291

⁸⁷ Abdullah b. Ömer el-Beyzâvî, *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl* (Beyrut: Dâru İhyâit-Turâsi'l-Arabî, ts.), 2/128.

⁸⁸ Ebu'l-Berekât Hafızuddîn en-Neseî, *Medârikü't-tenzîl ve haķâ'iku't-te'vîl*, thk. Yûsuf Ali Bubevî (Beyrut: Dâru'l-Kelimi'd-Tattib, 1998), 1/441

⁸⁹ Ebussuud *İrşâdü'l-âkli's-selîm ilâ mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm*, 2/59.

haram kazançları içine alan bir kavram olduğunu ifade etmiştir.⁹⁰ *Suht* kavramını en genel manada “haram kazanç” olarak tefsir eden müfessirlerin açıklamalarının devamında rüşvete de yer verdikleri görülmüştür.

2.2.2. Suht Kavramını “Rüşvet” Olarak Yorumlayan Müfessirler

Tefsir literatürü incelendiğinde müfessirlerin genellikle *suht* kavramını rüşvet olarak yorumladıkları görülür. Garîbü'l-Kur'ân alanındaki ilk örneklerden olan ve Zeyd b. Ali'ye (öl. 122/740) nispet edilen *Tefsîru garîbü'l-Kur'âni'l-mecîd* isimli eserde *suht* doğrudan rüşvet olarak açıklanmıştır.⁹¹ Mukâtil b. Süleyman, bu kavramı hükümde rüşvet olarak açıkladıktan sonra âyetin rüşvet bağlamındaki nüzul sebebine değinmiştir.⁹² Taberî, *suht* kelimesinin manasıyla ilgili sahabe ve tabiînden gelen rivâyetlere yer vermiş, bu rivâyetlerde *suht* rüşvet olarak tefsir edilmiştir.⁹³ Ebü'l-Leys Semerkandî (öl. 373/983),⁹⁴ Sa'lebî,⁹⁵ Mâverdî,⁹⁶ Vâhidî,⁹⁷ ve Begavî⁹⁸ gibi bir çok müfessir de *suht* kavramını doğrudan rüşvet olarak açıklamışlardır.

Suht kavramını rüşvet olarak açıklayan müfessirlerden biri de Fahreddîn er-Râzî'dir. *Suht* kelimesinin kıraat vecihleri, lügat ve şer'î manaları hakkında bilgi veren Râzî, bu konuda Semerkandî'nin görüşünü tercih etmiştir. Semerkandî, *suht* kelimesinin “kişiye utanç veren haram” olduğunu söylemiştir. Râzî, bu izahlardan sonra “suht hükümde rüşvettir” ifadesini kullanmıştır. Rüşvetle birlikte gayrı meşru ilişkilere ödenen paranın, hayvan dölmeden alınan paranın, hacamat yapanların aldığı ücretin, köpek satmanın, alkollü içeceklerin ticaretinin, leşten elde edilen paranın, falcılara ve kahinlere verilen paranın ve her türlü günahı işlemek için harcanan paranın *suht* kavramına dahil olduğunu ve bütün bunların sahabe ve tabiînden rivâyet edildiğini nakletmiştir.⁹⁹ Ebû Hayyân el-Endelüsî (ö. 745/1344), *suht* kavramının anlam alanına her türlü haram mal dahil olsa da bunlar içinde en büyüğünün ve en tehlikelisinin “gerçek hükmü engelleyen ve etkileyen rüşvet” olduğunu belirtmiş, bu âyette *suht* ile kastedilenin bu tür rüşvet olduğunu söylemiştir.¹⁰⁰

Çağdaş dönem müfessirlerinden Reşid Rıza, sahabenin bu kavramı mutlak rüşvet ya da yargıda rüşvet olarak tefsir ettiğini naklettikten sonra suhtü rüşvet olarak

⁹⁰ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 6/202.

⁹¹ Ebü'l-Hüseyn Zeyd b. Ali, *Tefsîru garîbü'l-Kur'âni'l-mecîd*, thk. Muhammed Yusufüddîn (Haydarabad: Troob Bazar, 2001), 87.

⁹² Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil*, 1/301.

⁹³ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 8/434

⁹⁴ Ebü'l-Leys Nasr es-Semerkandî, *Bahru'l-ulûm*, thk. Ali Muhammed Muavviz (Beyrut: Dâru'Kütübî'l-İlmiyye, 1993), 1/328.

⁹⁵ Abdurrahmân Muhammed b. Mahlûf es-Sa'lebî, *Cevâhiru'l-hisân*, thk. Ali Muhammed Muavviz (Beyrut: Dâu İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1997), 2/382-383;

⁹⁶ Mâverdî, *en-Nüket ve'l-'uyûn*, 2/ 40.

⁹⁷ Vâhidî, *el-Vecîz fi tefsîri'l-kitâbi'l-'azîz*, 1/340.

⁹⁸ Ebû Muhammed el-Ferrâ' el-Begavî, *Me'âlimü'tenzîl*, thk. Muhammed Abdullah en-Nemr (Riyad: Dâru Tayyibe, 1989), 3/58.

⁹⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 11/240-241.

¹⁰⁰ Muhammed b. Yûsuf Ebû Hayyân el-Endelüsî, *el-Bahru'l-muhîd* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2010), 4/263.

açıklayanların âyetin sebab-i nüzulüne dayandıklarını söylemiştir. Ona göre *suht* rüşvet ve diğer haram kazanç ve harcama yollarını içine alacak şekilde daha genel bir mana içermektedir.¹⁰¹ Derveze (öl. 1984), *suhtü* rüşvet olarak yorumlamış, bu kavramın asıl anlamı ile rüşvet arasında bir benzerlik kurarak “rüşvet, onu alan kişiyi yok eder ve kökünden kazır.” ifadelerini kullanmıştır.¹⁰² Tabâtabâî (öl. 1981), her türlü haram yoldan elde edilen malın *suht* kapsamına girdiğini ancak âyetin bağlamının burada geçen *suht* kelimesinden maksadın rüşvet olduğunu söylemiştir.¹⁰³

2.2.3. Ahkâm Tefsirlerinde Rüşvet Yorumu ve Hükümü

Cessâs, Bakara sûresi 2/188. âyetin tefsirinde rüşvetle ilgili herhangi bir açıklaya yer vermemiştir. O, bu âyetteki “*malın bâtil yollarla elde edilmesini*” zulüm, hırsızlık, hıyanet, gasp kumar, şarkı söylemek karşılığında alınan ücret, eğlence yerlerinden sağlanan kazanç, ağıtçıya verilen ücret, içki, domuz veya hür bir insanın satış bedeli gibi, mal sahibinin rızasıyla verilmiş olsa dahi mülkiyet altına alınması caiz olmayan kazançlar olarak açıklamıştır. Âyetin ilk cümlesi bu tür yolların tamamını kapsayacak şekilde malın bâtil yollardan elde edilmesini yasaklamaktadır. Cessâs, “*insanların mallarından bir kısmını haksız yere yemek için onları hâkimlere aktarmayın*” ifadesini de kişinin haksız yere bir malı elde etmek amacıyla dava edip hâkime taşınması ve hâkimin, görünüşte lehine hüküm verse bile malı alan kişinin gerçekte buna müstahak olmadığı şeklinde yorumlamıştır.¹⁰⁴ Görüldüğü gibi Cessâs Bakara sûresi 188. âyeti rüşvetle ilişkilendirmemiştir.

Cessâs, Mâide sûresi 5/42. âyetin tefsirini yaparken “bâbü'r-rüşve” başlığını atmış, *suht* kavramının sözlük anlamını (kökünden söküp atma, yok etme ve ifsat etme) olarak açıklamıştır. Haram yollardan elde edilen mal da kişiye hiçbir bereket sağlamayıp sahibini helake sürüklediği için *suht* olarak isimlendirildiğini söylemiştir. Cessâs, bu konuda kendi yorumlarına geçmeden önce sahabe ve tabiînden gelen rivayetlere ve görüşlere yer vermiştir. Abdullah b. Mes'ûd'a (öl. 32/652) *suht* kavramının hükümde verilen rüşvet olup olmadığı sorulduğunda O, “*Kim Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse işte onlar kâfirlerin ta kendileridir*”¹⁰⁵ ayetini okumuş, *suht*, bir kimsenin seni bir yönetici nezdinde aracılık yapman için vesile kılması, senin de o konuda konuşman ve bunun karşılığında sana hediye getirilmesi, senin de onu kabul etmen durumu olduğunu söylemiştir. Tabiînden Mesrûk (öl. 63/683), Abdullah b. Mes'ûd'a *suhtü* sordum, “O rüşvettir” dediğini nakletmiştir. Yine Mesrûk'dan gelen rivayette Hz. Ömer'e “hükümde alınan rüşvet “*suht*”tan mıdır?” diye sorulduğunda O şöyle cevap vermiştir: “Hayır, bilakis o küfürdür. *Suht*, bir kimsenin sultanın yanında mevki ve itibarı bulunan kimseye kendisini görüştürmesi için hediye adı altında bir şeyler vermesidir.” şeklinde cevap vermiştir.

Hz. Ali'den (öl. 40/661) rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir: *Suht*, hükümde verilen rüşvet, fahişenin ücreti, damızlık hayvan ücreti, köpeğin bedeli, içkinin ve meytenin fiyatı, kâhine verilen ücret ve davada aceleci davranmak için alınan bedeldir.” Tabiîn

¹⁰¹ Reşîd Rızâ, *Tefsîru'l-Menâr*, 5/392.

¹⁰² Muhammed İzzet Derveze, *et-Tefrîü'l-hadîs* (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 2000), 9/125.

¹⁰³ Muhammed Hüseyin Tabâtabâî, *el-Mizân* (Beyrut: Müessesetü'l-'Alemlî, 1997), 5/348.

¹⁰⁴ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 1/312-314.

¹⁰⁵ el-Mâide, 5/44.

müfessirlerinden Hasanel-Basrî, Mücâhid, Katâde ve Dahhâk *suht* kelimesini rüşvet olarak tefsir etmişlerdir.¹⁰⁶

Cessâs, bu rivayetlerden sonra “rüşvet çeşitleri” başlığı altında rüşvet türleri hakkında bilgilere yer vermiştir. Bunlardan ilki, hükümde rüşvettir. Mahkemeyi etkilemek ve hükmü kendi lehine çevirmek için yargıçlara verilen rüşvet, hem veren (râşî) hem de alan (mürteşî) için haramdır. Bu tür rüşvet, ister kişinin hakkı olan bir konuda hâkimin hüküm vermesi için verilmiş olsun, ister hakkı olmayan bir şeyi elde etmek için verilmiş olsun, her hâlükârda haramdır. Şayet bir kişi hakkı olan bir şeyi alabilmek için hâkime rüşvet vermişse, hâkim farz olan görevi karşılığında rüşvet alarak hüküm vermiş olur ve bu durum onun fiskını gerektirir. Rüşvet veren ise, gerçekte hâkimlik vasfını kaybetmiş bir kişiye müracaat ettiği için zemme layık görülür. Zira rüşvet alan hâkim, hükmetme ehliyetinden düşmüş olur. Çünkü rüşvetin haramlığı Allah'ın Kitabında zikredilen *suht* kapsamında olduğu hususunda ulema arasında görüş birliği vardır. Eğer rüşvet, bâtil bir hüküm için verilmişse, hâkim hem rüşvet alması hem de hakkı olmayan bir hüküm vermesi sebebiyle iki açıdan fâsik olur. Aynı şekilde rüşvet veren de günahkâr olur. Cessâs, bu görüşlerini yukarıda naklettiği sahabe ve tabiîn rivayetlerine dayandırmıştır. Nitekim Abdullah b. Mes'ûd ve Mesrûk, “suht”u yöneticilere yapılan şefaât ve aracılık karşılığında alınan hediyeler olarak yorumlamış, ayrıca İbn Mes'ûd, “hükümlerde rüşvet almanın küfür olduğunu” ifade etmiştir. Hz. Ali, Zeyd b. Sâbit ve diğer birçok sahâbî ise rüşvetin *suht* kapsamında olduğunu belirtmiştir.¹⁰⁷

Cessâs, hüküm ve yargılamanın dışındaki rüşveti ise, bir kimsenin bir başkasına yönetici nezdinde aracılık yapması için hediye vermesi şeklinde açıklamıştır. Bu tür rüşvet de yasaklanmıştır. Zira yöneticinin, kişiden hediye beklemeksizin zulmü engellemekle yükümlü olduğu Kur'an'da “*İyilik ve takva üzerinde yardımlaşın*”¹⁰⁸ âyetiyle sabittir.

Rüşvetin bir başka şekli de kişinin zalim yöneticinin zulmünden kendini veya malını korumak için rüşvet vermesidir. Bu tür rüşveti almak haramdır. Veren kişi canını ve malını koruduğu için kendisi açısından mekruh veya yasak değildir. Cessâs, bu görüşünü Câbir b. Zeyd, Şa'bî ve Atâ'dan nakledilen rivayetlere dayandırmıştır. Hasan el-Basrî, Resûlullah'ın “*Allah, rüşvet vereni ve alanı lanetlemiştir*” hadisini “hakkı bâtil kılmak veya bâtili hak kılmak için verilen rüşvet” şeklinde anlamış, kişinin malını veya canını korumak için verdiği şeyin bundan istisna olduğunu belirtmiştir.¹⁰⁹

Cessâs, devlet görevlilerine verilen hediyeler hakkında fukahânın ihtilaf ettiğini söylemiş, Hanefî müçtehitlerden Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin (öl. 189/805), bu tür hediyeleri –hediye verenin herhangi bir davası bulunmasa bile– mekruh gördüğünü, Hz. Peygamber'in görevde bulunan kimselerin aldıkları hediyeleri *gulûl*/yolsuzluk olarak nitelendirdiğini nakletmiştir.¹¹⁰ Cessâs, bu âyetin tefsirinde görüş beyan eden bütün müfessirlerin rüşvet almanın haram olduğunda ittifak ettiklerini, ayrıca rüşvetin, Allah

¹⁰⁶ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, 4/84-85.

¹⁰⁷ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, 4/85.

¹⁰⁸ el-Mâide, 5/2.

¹⁰⁹ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, 4/86.

¹¹⁰ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, 4/85.

Teâlâ'nın haram kıldığı *suht* kapsamında olduğu hususunda da görüş birliğine vardıklarını söylemiştir.¹¹¹

Kurtubî (öl. 671/1273), ahkâm tefsiri olan *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*'da el-Mâide 42. âyetin tefsirinde önce *suht* kelimesinin sözlük manaları üzerinde durarak şunları söylemiştir: *Suht* lügat itibarıyla yok olup kaybolmak ve şiddet manasındır. Haram mal da kişinin bütün sevaplarını ve dinini yok ettiği için *suht* diye isimlendirilmiştir. Bu kelimenin diğer bir manası da aç gözlülük, doyumsuzluk ve oburluktur. Rüşvet alan ve haram yiyen kişi ne yese doymayan açgözlü insana benzetilmiştir. Yine haramla meşgul olmak kişinin saygınlığını yitirdiği için haram *suht* olarak isimlendirilmiştir. Kurtubî, bu görüşler içinden birincisini tercih etmiştir. Çünkü haram, kişinin dinini götürünce insanda saygınlıkta kalmaz.¹¹²

Kurtubî, bu izahlardan sonra suhtun şer'î manasının rüşvet olduğunu Hz. Peygamber ve sahabeden gelen rivayetlere dayandırmıştır. Hz. Peygamber'den "*Suht ile beslenmiş bir vücuda ateş daha lâyiktir.*" hadisi rivayet edilmiştir. Sahabe, "Ey Allah'ın Resülü, suht nedir?" diye sorunca, "*Hükümde verilen rüşvet*" buyurmuştur. İbn Mes'ûd ve başka sahabiler, suhtun rüşvet olduğunu ifade etmişlerdir. Hz. Ömer, "hâkimin aldığı rüşvet suhta dahildir" demiştir. İbn Mes'ûd, bir kişinin mümin kardeşinin bir ihtiyacını görüp karşılığında hediye almasını *suht* kavramına dâhil etmiştir.¹¹³

Bir kimsenin makam ve nüfuzunu kullanarak insanların mal varlığı üzerinden geçinmesi de *suht* kapsamındadır. Yani devlet yöneticilerinin yanında itibarı bulunan bir kimseye başka biri ihtiyacını arz ettiğinde, bunun karşılığında maddi bir karşılıkla yapması rüşvettir. Selef âlimleri arasında, hakların iptali veya meşru olmayan yollarla elde edilmesi karşılığında alınan rüşvetin suht ve haram olduğu hususunda ihtilaf bulunmamaktadır. Kurtubî, Ebû Hanîfe'nin "hâkim rüşvet aldığı anda görevinden düşer, azledilmese bile verdiği tüm hükümler bâtil olur." görüşünü nakletmiş, rüşvet almanın fâsıklık olduğunu, fâsıkın verdiği hükmün geçerli olmadığını söylemiştir. Kurtubî, kişinin dinini, canını veya malını korumak için rüşvet vermesinin haram olmadığını ve Ebû'l-Leys es-Semerkandî'nin de bu görüşü benimsediğini kaydetmiştir.¹¹⁴

Suht kelimesi ayrıca Maide suresi 5/62-63. âyetlerde de Yahudilerin bir vasfı olarak geçmektedir. Bu çalışmada eserlerine müracaat ettiğimiz müfessirler her iki âyette geçen *suht* kavramını da el-Mâide 5/42. âyetteki gibi rüşvet ve haram kazanç olarak açıklamışlardır. Gerekli açıklamaları 42. âyetin tefsirinde yaptıkları için 62 ve 63. âyetlerin tefsirinde kısaca rüşvet ve haram mal açıklamasıyla iktifa etmişlerdir. el-Mâide 5/62 ve 63. âyetlerde en genel manada rüşvet ve haram kazanç dahil bütün günah çeşitlerini anlam olarak içeren "الإِثْمُ/el-İsm" kelimesi zikredildikten sonra özellikle "السُّحْتُ/es-suht" kelimesinin daha dar anlamda rüşvet anlamıyla zikredilmesi rüşvet eyleminin hem fert ham de toplum açısından ne kadar tehlikeli ve ne kadar büyük bir haram olduğuna delalet etmektedir.

¹¹¹ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 4/86.

¹¹² Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 7/484.

¹¹³ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 7/486.

¹¹⁴ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 7/487.

Sonuç

İslâm'ın asıl ve birinci kaynağı olan Kur'ân-ı Kerîm'de müfessirlerin rüşvetin haramlığına değindiği iki âyet vardır. Bunlar, el-Bakara 2/188 ve el-Mâide 5/42. âyetlerdir. Müfessirler el-Bakara 2/188. âyetin tefsirinde özellikle “*İnsanların meşru mallarından bir kısmını bilerek haram yollardan elde etmek için onları (malları) yetkililere (rüşvet olarak) aktarmayın.*” olan ikinci cümlesini genel olarak iki şekilde yorumlamışlardır. Bunlardan biri “*haksız olduğunuzu bile bile başkasına ait olan bir malı haksız yere almak için mahkemeye dava etmeyin*” şeklindedir. Diğer yorum ise “*başkasına ait bir malı elde etmek için yetkililere ve yargıçlara rüşvet vermeyin*” şeklindedir. Tarihi süreçte yazılan tefsirlere bakıldığında ilk dört buçuk asırdaki müfessirlerin birinci yorumu tercih ettikleri görülmüştür. İkinci yorumu ilk defa Mâverdî'nin yaptığı tespit edilmiştir. Mâverdî'den sonra gelen müfessirlerin ise genellikle bu iki yorumu bir arada vermeye çalıştıkları görülmüştür. Bu âyetin tefsirinde dikkat çeken hususlardan biri de tarihi sürecin ilerlemesiyle âyetteki yorumların rüşvet yasağına doğru evrilmiş olmasıdır. Özellikle çağdaş dönem tefsirlerinde bu âyet, ağırlıklı olarak rüşvetin yasak ve haram olduğu konusunda yorumlanmıştır. Özellikle İbn Âşur, Bakara sûresi 2/188. âyetin rüşvetin haramlığına delil olduğu kanaatindedir. el-Mâide 42. âyette geçen *suht* kavramı, daha geniş manasıyla her türlü haram kazancı içine alacak şekilde yorumlansa da müfessirler genellikle bu kavramı yargıçların mahkemede verecekleri hükmü etkileyecek “*hükümde rüşvet*” manasına hamlettikleri görülmüştür. Müfessirler bu tercihlerini Hz. Peygamber'in rüşvet konusundaki hadislerine ve sahabenin bu âyet bağlamında yaptıkları açıklamalara dayandırmışlardır. Müfessirler el-Bakara 2/188 ve el-Mâide 5/42. âyetleri siyak, nüzul sebebi ve Hz. Peygamber'in konuyla ilgili hadislerinden istifade ederek toplumun ve adaletin temelini kökünden sarsan rüşvetin haramlığına delil olduğunu söylemişlerdir. Müfessirlerin değerlendirmelerinden elde edilen sonuçlara göre bu âyetler rüşvetin haram olduğuna dair en kuvvetli delillerden olduğu söylenebilir.

Kaynakça | References

- Abdülminim, Mahmûd Abdurrahman. *M'ucemü'l-musdalahât ve'l-elfâfızî'l-fikhiyye*. 3 Cilt. Kahire: Dâru'l-Fazîle, 1999.
- Apaydın, H. Yunus. "Nehiy". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 32/544-546. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Bardakoğlu, Ali. "Delîl". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 4/138-140. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Begavî, Ebû Muhammed el-Ferrâ'. *Me'âlimü'tenzîl*. thk. Muhammed Abdullah en-Nemr. 8 Cilt. Riyad: Dâru Tayyibe, 1409/1989.
- Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin. *es-Sünenü'l-kübrâ*. nşr. M. Abdülkâdir Atâ. 11 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2002.
- Beyhakî, Ahmed b. el-Hüseyin. *el-Câmi'li-şu'abi'l-îmân*. thk. Abdul'alî 'Abdulhumejd Hâmid. 14 Cilt. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2003.
- Beyzâvî, Abdullah b. Ömer. *Envâru't-tenzîl ve esrâtu't-te'vîl*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâit-Turâsi'l-Arabî, ts.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail. *el-Câmi'u's-sahîh*. nşr. Muhammed Nizâr Temîm. 1 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Erkam, 1995.
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Alî. *Ahkâmü'l-Kur'ân*. thk. Muhammed es-Sâdık el-Kâmhâvî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâit-Turâsi'l-Arabî, 1992.
- Cürcânî, Ali b. Muhammed. *Kitâbu't-ta'rîfât*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1996.
- Derveze, Muhammed İzzet. *et-Tefsîrü'l-hadîs*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 2000.
- Ebû Ubeyde Ma'mer b. el-Müsennâ, *Mecâzü'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Fuâd. 2 Cilt. Kâhire: Mektebetü'l-Hâncı, ts.
- Ebussuud b. Muhammed el-İmâdî, *İrşâdü'l-'akli's-selîm ilâ mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm*. thk. Abdülkadir Ahmed Ata. 9 Cilt. Riyad: Mektebetü'r-Riyâd, ts.
- Endelüsî, Muhammed b. Yûsuf Ebû Hayyân. *el-Bahru'l-muhît*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2010.
- Ferahidî, Halîl b. Ahmed. *Kitâbü'l-'ayn*. thk. Abdulhamid Hindâvî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1423/2003.
- Firûzâbâdî, Mecduddîn Muhammed b. Yakub. *Kâmûsu'l-muhît*. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1987.
- Gürsoy, Şahin. "Bir Yolsuzluk Türünün Sosyo-Kültürel Çözümlemesi: Rüşvet" *Dini Araştırmalar* 3/9 (2001), 63-76.
- Hatîb eş-Şirbînî, Muhammed b. Ahmed. *es-Sirâcü'l-münîr*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir. *et-Tahrîr ve't-tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: ed-Dâru't-Tûnisîyye, ts.

- İbn Atıyye, Ebû Muhammed Abdühkak el-Endeüsî. *el-Muharrarü'l-vecîz*. Abdüsselam Muhammed. 6.Cilt. Beyrut: Dâdu'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001.
- İbn Ebî Hâtım, Abdurrahman b. Muhammed. *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-azîm*, thk. Esad Muhammed 10 Cilt. Mekke: Mektebetü Nezâl Mustafa, 1997.
- İbn Hazm. *Meratibü'l-icmâ'*. Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. *es-Sünen*. 2 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2. Basım. 1992.
- İbn Manzûr, Cemâluddîn Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânu'l-'Arab*. 17 Cilt. Beyrut: Dâru's-Sadır, 1990.
- İbn Melek. *Şerhu Menâri'l-envâr*. İstanbul: Salah Bilici Kitabevi, 1965.
- İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrahim b Muhammed. *Resâilü İbn-i Nüceym*. thk. Muhammed Ahmed Serrac. Kâhire: Dâru's-Selâm, 1999.
- Karaman, Hayreddin vd.. *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. 5 Cilt. Ankara: DİB Yayınları, 2007.
- Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd. *Bedâ'î'u's-sanâ'î'*. 10 Cilt. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1327/1910.
- Köse, Saffet. "İslâm Hukukuna Göre Rüşvet Suçu ve Cezası", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 11 (2008), 139-166.
- Köse, Saffet. "Rüşvet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/303-306. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*. thk. Abdülmuhsin et-Türkî. 22 Cilt. Beyrut: Müesseserü'r-Risâle, 2006.
- Mâlik b. Enes, Ebû Abdillâh. *el-Muvatta'* 5 Cilt. Dübey: Mektebetü'l-Furkân, 2003.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed. *Te'vilâtü Ehli's-sünne*. thk. Fâtıma Yûsuf el-Haymî. 5 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2004.
- Mâverdî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed. *en-Nüket ve'l-'uyûn*. nşr. es-Seyyid b. Abdülmaksûd. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.
- Merâgî, Ahmed Mustafâ. *Tefsîru'l-Merâgî*. 27 Cilt. Mısır: Matbaatü Mustafâ el-Bâbî, 1946.
- Molla Hüsrev, Muhammed b. Ferâmûz. *Mirâtü'l-usûl*. 2 Cilt. İstanbul: Fazilet Neşriyat, ts.
- Mukâtil b. Süleyman, Ebu'l-Hasen. *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*, thk. Ahmed Ferid. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2003.
- Mumcu, Ahmet. *Osmanlı Devletinde Rüşvet*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1985.
- Mustafa, İbrahim. vd., *el-M'ucemü'l-vesît*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1986.
- Müftüoğlu, Ömer. "Kur'ân'a Göre Sahteyi Hakikiden Ayırmakta Zorlanmanın Sebepleri: Yalan ve Rüşvet Örneği". *Journal of Islamic Research* 32/2 (2021). 475-95.
- Nesefî, Ebu'l-Berekât Hafızuddîn. *Medârikü't-tenzîl ve haqâ'îku't-te'vîl*. thk. Yûsuf Ali Bubeyvî. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kelimi'd-Tattib, 1998.

- Râgıb el-İsfahânî. *el-Müfredat fî garîbi'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Halîl Aytânî. Beyrut: Dâru'l-Marife, 6. Basım, 2010.
- Râzî, Fahrreddîn. *Mefâtihu'l-gayb*. 32 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Reşîd Rızâ, Muhammed. *Tefsîru'l-Menâr*. 10 Cilt. Kahire: Matbaatü'l-Menâr, 1947.
- Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed. *el-Keşfu ve'l-beyân*, thk, İbn Muhammed b. Âşur. 10 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2002.
- Seâ'lebî, Abdurrahmân Muhammed b. Mahlûf. *Cevâhiru'l-hisân*. thk. Ali Muhammed Muavviz. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1997.
- Sem'ânî, Ebü'l-Muzaffer. *Tefsîru'l-Kurân*. thk. Ebû Temîm. 6 Cilt. Riyâd: Dâru'l-Vatan, 1997.
- Semerkandî, Ebü'l-Leys Nasr b. Muhammed. *Bahru'l-ulûm*. thk. Ali Muhammed Muavviz. 3. Cilt. Beyrut: Dâru'Kütübü'l-İlmiyye, 1993.
- Süyûtî, Celâlüddîn. *ed-Dürrü'l-mensûr*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî. 15 Cilt. Kahire: Merkezü'd-Dürûsi'l-İslâmiyye, 2003.
- Tabâtâbâî, Muhammed Hüseyin. *el-Mizân*. 22 Cilt. Beyrut: Müessesetü'l-'Alemlî, 1997.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. thk. Abdülmuhsin et-Türkî. 30 Cilt. Kahire: Dâdu Hicr, ts.
- Tûsî, Ebû Cafer Muhammed b. el-Hasen. *et-Tibyân fî tefsîri'l-Kur'ân*. thk. Ahmed Habîb. 10 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.
- Ümütli, Mehmet. *İslâm Hukukunda Rüşvet Suçu ve Hukuki Sonuçları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006. <https://tez.yok.gov.tr>.
- Vâhidî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed. *el-Vecîz fî tefsîri'l-kitâbi'l-'azîz*. thk. Safvet Adnân. 2 Cilt. Dımişk: Dâru'l-Kalem, 1995.
- Yazır, Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. 10 Cilt. İstanbul: Eser Neşriyat, 1971.
- Yüksel, Yakup. "Müfessir Tahir b. Âşur (1879-1973) 'un *et-Tahrir ve't-Tenvîr* Adlı Eserinde Rüşvet ve Faiz Yorumu". *Gümüştane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/7 (2015), 225-237. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gifad/issue/16032/167723>.
- Zebîdî, Muhammed Murtezâ. *Tâcu'l-Arûs min cevâhîri'l-Kâmûs*. 27 Cilt. Mısır: el-Matbaatu'l-Hayriyye, 1306.
- Zemahşerî, Cârullah Mahmûd. *Esâsü'l-belâga*. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1419/1998.
- Zemahşerî, Mahmûd b. Ömer. *el-Keşşâf*. thk. Halîl Me'mûn. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Marife, 2009.
- Zeyd b. Ali, Ebü'l-Hüseyin. *Tefsîru garîbü'l-Kur'âni'l-mecîd*. thk. Muhammed Yusufüddîn. Haydarabad: Troob Bazar, 2001.